

lex injusta non obligat defectu potestatis in principe, non autem defectu acceptationis in populo.

Dices 4° : Consuetudo legi opposita eam legitime abrogare potest : at talis consuetudo non acceptationi legis aequivalet : ergo.

R. Dist. maj. Consuetudo legi opposita legem abrogare potest, consentiente principe, *conc.*; resistente principe, *nego maj.* Sic non magis abrogatio quam firmatio legis a consensu populi repetenda est. Ergo. *De consuetudine* fuis alibi disseremus.

Queritur quid sentiendum sit de placito gubernii sine quo constitutiones Pontificiæ vim apud nos habere nequeunt.

R. Non solum apud nos, sed in Hispania litteræ Romani pontificis publicari nequeunt quin prius, olim in curiis regiis, nunc in concilio Status, examinatæ, recognitæ, et per decretum Imperatoris admittæ fuerint. Ab hujusmodi examine et admissione eximuntur rescripta privata, dispensationes sacræ Pœnitentiariæ, imo et Dataria ad matrimonia contrahenda; non vero conciliorum generalium statuta.

Certum est 1° bullas et constitutiones Pontificias vim obligandi ab hujusmodi approbatione non ducere; potestas enim ecclesiastica a potestate civili in jurium suorum exercitio non dependet. Verum ex altera parte summorum Pontificum constitutiones a potestate civili facillime protegi possunt si ab ea potestate recognitæ fuerint. Hinc tacita introducta est inter summos Pontifices et quædam gubernia conventio, vi ejus Constitutiones Apostolicæ, bullæ et brevia ad rem publicam spectantia, sic recipiuntur ut in foro civili effectum habeant.

Certum est 2° definitiones dogmaticas tali receptione non indigere, ut monuimus. Unde pars dogmatica Conc. Trid., quæ in Gallia civiliter non fuit publicata, omnes nihilominus stricte obligat fideles. Olim tamen constitutiones dogmaticæ et conciliorum decreta examini Parliamentorum subjiciebantur, ut eo modo admitta, vim legis in foro externo haberent. Nunc autem, cum nullus

fidem catholicam profiteri teneatur, definitiones fidei vim legis habere nequeunt, et ideo nulla est ratio cur approbatione civili indigerent.

Certum est 3° alias Constitutiones Apostolicas more consueto non receptas, vim non habere, nisi Pontifex maximus, suprema utens sua potestate, declaret se, non obstante tali consuetudine, obligare velle. Vide quæ diximus pag. 578.

CAPUT TERTIUM.

DE LEGUM HUMANARUM SPECIEBUS.

Sicut duplex est potestas legislativa, ecclesiastica scilicet et civilis, duplex est pariter legum humanarum genus : aliæ sunt ecclesiasticæ quæ jus canonicum, et aliæ civiles quæ jus civile constituunt.

ARTICULUS PRIMUS.

DE JURE CANONICO.

Jus canonicum ita nuncupatur a *canone*, voce græca quæ idem sonat ac regula; definitur : *Jus quo societas christiana ad commune bonum spirituale et ad beatitudinem æternam dirigitur.* Ex divinæ Scripturæ præceptis, conciliorum decretis, summorum Pontificum Constitutionibus et legibus consuetudine introductis coalescit.

Innumeræ prodierunt leges ecclesiasticæ variis in temporibus, quarum aliæ universales, aliæ particulares, aliæ fuerunt receptæ, aliæ rejectæ, et multæ varias subierunt mutationes. Unde scientia juris ecclesiastici est immensa et valde laboriosa. Breves tantum hic enucleabimus notiones circa corpus juris canonici, ejus auctoritatem et tribunalia ecclesiastica.

§ I. — De corpore juris canonici.

In prima origine, Ecclesia regebatur Scripturæ Veteris et Novi Testamenti præceptis, et paucis Apostolorum, primorum Pontificum ac conciliorum statutis, per traditionem, ut communius, transmissis. Deinde prodierunt Canones Apostolici, sic dicti, quia Apostolis aut saltem sancto Clementi tribuebantur: nunc constat eos esse recentiores, licet antiquissimos. His adjectæ sunt Constitutiones Apostolicæ in octo libros distributæ, quæ probabilius sunt tertii sæculi, et nunquam obligaverunt, præsertim in ecclesia Occidentali. Plurima utilia continent documenta. In magna fuerunt auctoritate apud Græcos, sed fraude hæreticorum adulteratæ, vim suam paulatim amiserunt. Postea episcopi in conciliis vel extra concilia, et præsertim Romani pontifices plures ediderunt constitutiones, decreta et canones, ad providendum occurrentibus controversiis. Hæc in immensam creverunt molem sine ordine digestam: quare ut facilius intelligerentur, in unum collecta sunt volumen, 1° in sexto sæculo a Dionysio Exiguo, abbate Romano; 2° a Ferrando, ecclesiæ Carthaginensis diacono, fere eodem tempore; 3° paulo post a Martino, abbate benedictino, ecclesiæ Bracarensis episcopo; 4° a Cresconio, episcopo Africano, circa idem tempus. 5° Quinta collectio tributa est S. Isidoro Hispalensi, sed eruditi volunt eam esse Isidori Mercatoris, episcopi Setubensis, versus finem octavi sæculi. 6° Sextam collectionem redegit Burchardus, ex monacho benedictino episcopus Wormatiensis factus, eamque in viginti libros versus annum 1020 distribuit. 7° Eodem sæculo, cardinalis Deusdedit septimam, Gregorio XII regnante, edidit; 8° octavam Anselmus Mantuanus, episcopus Lucensis; 9° nonam Yvo Carnutensis, quam Hugo Catalaunensis in compendium redegit.

Corpus juris canonici, ut nunc existit, sex constat partibus, tria volumina in se constituentibus, quæ sunt: *Decretum Gratiani*, *Decretales*, *Sextus*, *Clementinæ*, *Ex-*

travagantes Joannis XXII et *Extravagantes communes*.

Primum et ingens volumen complectitur Decretum a Gratiano, monacho benedictino urbis Bononiensis, collectum, et anno 1151 publicatum sub titulo: *Concordantia discordantium canonum*: auctor quippe decreta conciliorum et Pontificum colligendo, secum conciliare volebat, quod tamen non ubique fecit. Opus suum in tres dividit partes, quarum prima de personis ecclesiasticis tractat, secunda de actionibus seu de materia et forma judiciorum, et tertia de rebus sacris.

Prima dividitur in centum et unam distinctiones quæ subdividuntur in capita seu canones. Sic indicare solet: cap. *Jejunium*, *dist.* 76; vel brevius et melius, *dist.* 76, *cap.* 7.

Secunda dividitur in triginta et sex causas, causæ dividuntur in quæstiones, et quæstiones in capita. Citatur modo sequenti: cap. *Qui videret*, *quæst.* 5, *caus.* 32; vel *caus.* 32, *q.* 5, *c.* 13. Quæstio 3 causæ 33 tractat de Pœnitentia, et septem habet distinctiones: sic citatur, v. g., cap. *Mensuram*, *dist.* 1 de Pœnitentia; vel, *de Pœnitentia*, *dist.* 1, *c.* 86.

Tertia pars quinque habet distinctiones quæ sine quæstionibus dividuntur in capita, et citantur: capite *Est unitas*, *dist.* 4 de *Consecrat.* vel *de Consecrat.* *dist.* 4, *capite* 49. Hæc enim pars de consecratione ecclesiarum, altarium, etc., tractat.

Secundum volumen continet Decretales a Gratiano omissas vel post ipsum editas, a Raymundo de Peñafort, ordinis Prædicatorum, jussu Gregorii IX collectas, et anno 1230 publicatas. In quinque dividuntur libros, qui habent titulos et capita; eo modo citantur: cap. *Pervenit*, *de Appellationibus*; vel *Decretal. lib.* 2, *tit.* 28, *c.* 28. Locus hoc posteriori modo indicatus multo facilius invenitur.

Tertium volumen continet Sextum, Clementinas et Extravagantes tum Joannis XXII, tum communes.

Sextus, vel liber sextus Decretalium, sic dicitur, quia quinque libris Decretalium Gregorii IX adjicitur, et De-

cretales a Gregorio IX ad Bonifacium VIII editas habet. Prodiit anno 1298, auctoritate Bonifacii VIII : dividitur in quinque libros, qui etiam habent titulos et capita. Eodem modo citatur, sed additur, *in Sexto vel apud Bonifacium*.

Clementinæ, sic dictæ a Clemente V, qui eas colligi jussit post concilium Viennense, cui anno 1311 præfuit, sunt Constitutiones ab ipso Clemente vel a concilio Viennensi editæ. Eas Joannes XXII promulgavit anno 1317, in quinque libris qui, sicut Decretales et Sextus, titulis et capitibus constant. Eodem modo pariter citantur, sed additur vox, *in Clementinis*.

Extravagantes Joannis XXII sunt Constitutiones quas ille Pontifex in prioribus annis pontificatus sui edidit : sic vocantur, quia extra corpus juris huc usque collectum vagantur : sic indicari solent : *Extravagant. Joan. XXII, tit. 4, cap. 1*.

Extravagantes *communes*, ita vocatæ quia a Joanne XXII et a pluribus aliis Pontificibus editæ sunt, in quinque etiam dividuntur libros, qui habent capita cum titulis, sed non numeratis. Sic ordinarie citantur : cap. *Vas electionis, de Hæreticis; Extravag. communib. seu Extrav. commun. l. 5, de Hæreticis, c. 2*.

Aliæ conciliorum Constantiensis, Basileensis et Tridentini, ac pontificum Romanorum Constitutiones postea editæ sunt, sed in corpus Juris nondum fuerunt collectæ.

Plurimæ datæ sunt corporis juris canonici editiones, sive in tribus voluminibus, uti diximus, sive etiam in uno, pro commodiori et faciliiori usu.

§ II. — De auctoritate juris canonici.

Sunt qui volunt Decretum Gratiani vim legis habere, ut pote ab Eugenio III approbatum, et tacito aliorum Pontificum consensu firmatum; sed alii tenent illud a nullo Pontifice formaliter fuisse approbatum, ac proinde per se nullius esse auctoritatis proprie dictæ. In eo continentur textus Scripturæ, Constitutiones dictæ Apostolorum, de-

creta conciliorum et Pontificum, Decretales Isidori Mercatoris, citationes SS. Patrum et juris civilis, facta historica et ipsius Gratiani interpretationes : hæc propriis locis restituenda sunt, ut qualem vim probandi habeant sciatur.

Decretum pluries fuit emendatum jussu Romanorum pontificum, præsertim Gregorii XIII, qui illud sic correctum approbavit, anno 1540, ut magis accuratum. Doctus *Berardi*, Taurinensis professor, exquisitum composuit opus inscriptum : *Gratiani canones genuini ab apocryphis discreti, corrupti ad emendatorum codicum fidem exacti : difficiliore commoda interpretatione illustrati*, quod Venetiis prodiit anno 1777, 4 vol. in-4º.

Decretales, auctoritate Gregorii IX munitæ, vim legis habent et præcipuum hodierni juris canonici fundamentum in Gallia constituunt.

Sextus decretalium non fuit publicatus in Gallia, propter dissensiones inter Bonifacium VIII et Philippum *le Bel* : sæpe tamen citatur, et non modicæ est auctoritatis.

Clementinæ ejusdem sunt auctoritatis, in cunctis dispositionibus suis. A Joanne XXII fuerunt approbatæ.

Duæ vero collectiones Extravagantium a nullo Pontifice approbatæ sunt; igitur per se nullibi vim legis habent, nisi in quantum acceptæ sunt.

Glossa et interpretationes, quæ textum juris canonici comitantur, nullius sunt auctoritatis per se; nunquam enim fuerunt approbatæ : attamen sunt antiquæ et ad genuinum sensum textus recte cognoscendum merito consuluntur.

Constitutiones autem, ab antiquo jure civili in jus canonicum introductæ, sunt actus authentici summorum Pontificum vel conciliorum, aliquid per modum legis stabilis statuentium.

Variis appellantur nominibus : si in concilio edantur, dicuntur canones, seu regulæ credendi aut agendi; si a summo Pontifice, de consilio cardinalium, appellantur decreta (hoc nomen pluries usurpavit sacrum concilium Trid., maxime *de Reform.* tractando); si a summo Pon-

tifice sive solo, sive cum cardinalibus, fiunt per modum responsionis ad alterius consultationem, epistolæ decretales vocantur. Constitutiones promulgari solent per bullas vel per brevia.

Bullæ sunt litteræ papales per Cancellariam expeditæ sub sigillo plumbeo, ex chordulis pendente, in membrana radi et antiquo caractere gallico scriptæ.

Brevia apostolica sunt litteræ summi Pontificis in membranis subtilibus et candidis, caractere latino et nitido scriptæ, cera rubra annuloque piscatoris sigillatæ et manu secretarii brevium subscriptæ. Vocantur etiam litteræ in forma brevis. Ejusdem sunt roboris ac bullæ, licet minus solemnes.

Rescriptum est responsio summi Pontificis, per scriptum, ad alterius consultationem, relationem vel supplicationem: non habet vim legis aut constitutionis nisi inter partes in illo expressas, et in hoc differt a Decretalibus epistolis, quæ ita dantur ad unius consultationem, ut pro aliis sint regulæ sequendæ.

In negotiis particularibus sunt rescripta absque ullo sigillo, continentia preces supplicantium et Papæ vel ejus delegati concessionem, cum subscriptione alicujus cardinalis vel secretarii, et dicuntur signaturæ. Vide *Reiffenstuel*, t. 1, titul. 2 et 3.

Quandoque etiam summorum Pontificum litteræ nominantur encyclicæ, si videlicet ad omnes orbis episcopos, vel ad omnes episcopos alicujus regionis dirigantur. Præcipue adhibentur quando agitur de sana doctrina exponenda, vel de abusu reprimendo.

Quædam gratiosæ summi Pontificis concessionem, in quacumque fiant forma, vocantur indulta.

Queritur 1° qua methodo junior clericus leges ecclesiasticas cognoscere possit.

R. 1°. Sedulo discat et percalleet theologiam moralem, item Rituale Romanum et statuta synodica propriæ diocesis, et tunc sufficientem habebit juris canonici scientiam ut sacrum ministerium prudenter exerceat: si insolitæ quandoque ipsi occurrant difficultates, doc-

tiores interrogabit, vel superiores ecclesiasticos adibit.

R. 2°. Multa quæ respiciebant beneficia, privilegia fori externi, formas judiciorum, nunc sunt fere sine objecto in Gallia. Unde maxima pars difficultatum juris ecclesiastici evanuit.

R. 3°. Consuetudinibus apud nos certe et sine injuria auctoritatis Ecclesiæ receptis omnes sacerdotes tuta conscientia uti possunt: imò ab illis in praxi recedere nequeunt, quia ordo perturbaretur, v. g., si jurisdictionem ab episcopo acceptam insufficientem judicarent, dispensationes concessas æstimarent nullas, etc. Episcoporum et non simplicium sacerdotum est de regulis disciplinæ judicare.

Queritur 2° quid sentiendum sit de falsis Decretalibus.

R. Nomine falsarum Decretalium, intelliguntur epistolæ summis Pontificibus, a Clemente ad S. Gregorium Magnum, falso attributæ. Insertæ sunt, cum aliis veris dictionum Pontificum, in collectionem quintam superius memoratam, ejus auctor reputatur Isidorus, cognomento Mercator vel Peccator. Licet manifesta præ se ferrent suppositionis indicia, diu tamen, defectu critices, habitæ sunt ut authenticæ; Gratianus eas in Decretum admisit, sicque per omnes scholas et ecclesias sparsit. Falsitas earum prius suspicata, in decimo septimo sæculo detecta et aperte monstrata est a pluribus viris doctissimis, ut cardinalibus Baronio, Bellarmino, Bona, etc., et nullus in scientiis ecclesiasticis parumper versatus, eas velut authenticas nunc exhibere auderet.

A Decreto expunctæ et velut spurix ab omnibus rejectæ sunt. Reperiuntur seorsim impressæ in vol. in-f^o, et D. *Ceillier* longam earum contextuit analysim in tomo VIII operis sui dicti *Histoire générale des auteurs ecclésiastiques*.

Omnes quæ papam Siricium anno 398 defunctum præcedunt, judicantur falsæ, id est suppositæ.

Non prætereundum est nihil in falsis Decretalibus fidei aut bonis moribus adversum reperiri: igitur sana Ecclē-

sia doctrina per illarum suppositionem non fuit adulterata.

Insuper, quanquam non sint authenticae, vel potius, quanquam authenticae, si quaedam sint, a spuriis distinguuntur nequeant, haberi possunt tanquam monumenta aliquando ad historiam magis elucidandam utilia. Discrete tamen ad eas recurrendum est, ut patet.

Quæritur 3° cujus auctoritatis sint declarationes sacrarum Congregationum cardinalium.

R. Communius docetur etiam in Italia illas vim legis non habere, nisi 1° a Pontifice sint approbatae; 2° non dispensent in casu particulari, sed interpretentur et declarent quid faciendum sit vel omittendum; 3° sint in forma authentica, id est, cum sigillo et subscriptione cardinalis Praefecti congregationis et secretarii. Ita statuit Urbanus VIII, anno 1631.

Cæterum hæ cardinalium responsiones magni sunt ponderis, nec deserendae sunt nisi ob gravissimas rationes. *Salmanticenses, de Legib., l. 3, part. 2, n. 28.*

Videatur etiam *S. Lig., l. 1, n. 106.*

§ III. — De tribunalibus ecclesiasticis.

Potestas legislativa necessario importat jus habendi tribunalia quæ legum executioni invigilent et justitiam decernant: igitur principes ecclesiastici judicare possunt per se vel per alios a se delegatos causas spirituales propriae jurisdictioni correspondentes.

In primis Ecclesiae sæculis, episcopi et ipse Romanus pontifex totam per seipsos suam exercebant jurisdictionem: leges ferebant, pœnas statuebant, et causis coram se informatis, sententiam pronuntiabant, habito vel non habito cleri propriae ecclesiae consilio, prout illo opus esse arbitrabantur.

Summi Pontifices sæpe mittebant legatos qui, auctoritate Pontificali sibi delegata, causas speciales, vel causas generales in regionibus determinatis judicabant.

Quosdam etiam videmus episcopos, sed raro, presby-

teros sibi accersentes, aliquam suae auctoritatis partem eis conferre, ut illorum auxilio adjuvantur: sic S. Gregorius Nazianzenus adjuvit patrem suum Nazianzae episcopum, S. Basilius Eusebium Caesariensem, Augustinus Valerium Hipponensem, etc.

Conc. Later. III anno 1215 celebratum, statuit, can. 10, episcopos, qui, propter occupationes multiplices, non possunt per seipsos ministrare populo, maxime per amplas dioceses, viros idoneos, potentes in opere et sermone, assumere teneri, qui vices eorum gererent. Hinc origo vicariorum generalium.

In fine decimi tertii sæculi, omnes fere episcopi habebant vicarios generales, ut patet ex variis locis Sexti Decretalium, praesertim ex his verbis (lib. 3, tit. 4, c. 3) quibus statuitur episcopos beneficia conferre posse per « seipsos, vel per suos vicarios generales, in eorum diocesisibus existentes, quibus id canonice sit commissum. »

Vicarii generales voluntariam et contentiosam jurisdictionem nomine episcopi exercebant, et etiam nunc in Italia ordinarie unicuique est vicarius generalis seu officialis qui utramque exercet jurisdictionem.

In Gallia vero mos a longo tempore invaluerat ut jurisdictionis contentiosa a jurisdictione voluntaria separaretur, et in cunctis diocesisibus instituerentur tribunalia dicta *Officialitates*.

De Officialitatibus.

Officialitas igitur erat tribunal ab episcopo institutum pro informandis et judicandis omnibus causis ecclesiasticis, cum strepitu forensi, auditis scilicet accusatis, testibus et advocatis, cum facultate graves infligendi pœnas, ut carcerem ad tempus, fustigationem in carcere, depositionem, beneficii privationem, etc.

Membra hujusce tribunalis erant 1° officialis per commissionem officii generalem ab episcopo iudex constitutus; 2° vices gerens, qui, defectu officialis, eadem jurisdictione potiebatur; 3° scriba seu secretarius, qui

actus conficiebat, et in registris conscribentur; 4° promotor, qui delinquentes requirens et accusans, eodem munere respectu officialitatis fungebatur, ac in imperio vel republica procurator imperialis aut reipublicæ respectu tribunalis civilis vel criminalis.

Locus officialitati assignatus dicebatur prætorium, et actus extra illud celebrati erant nulli.

Causæ ecclesiasticæ erant numerosissimæ propter beneficia et decimas, et quia, principibus sæcularibus aliquid de jure suo cedentibus, multæ causæ natura sua mixtæ vel omnino civiles iudicibus ecclesiasticis subiciebantur. Inde frequenter jurgia inter tribunalia utriusque potestatis, præsertim in ultimis temporibus, exorta sunt; iudices sæculares fere omnes causas, sub diversis prætextibus, ad se trahebant; tandem lex diei 7 septembris anni 1790 officialitates sustulit.

Verum si lex civilis jura civilia Ecclesiæ concessa revocare potuerit, jurisdictionem ecclesiasticam limitare non potuit. Unde episcopi procul dubio nunc possunt causas ecclesiasticas per se vel per alios iudicare et pœnas spirituales infligere, scilicet excommunicationem, suspensionem, interdictum, sacramentorum denegationem, sepulturæ ecclesiasticæ privationem, etc. Possunt igitur novas instituere officialitates earumque jura intra limites potestatis ecclesiasticæ determinare, nec edictis regum nostrorum vel Parlamentorum arrestis circa hujusmodi tribunalia multiplicatis ullo modo constringuntur.

Utramque jurisdictionem, voluntariam et contentiosam, communius per se vel per vicarios generales nunc exercent et exercere possunt, quia essentialiter sunt iudices, sicut legislatores. In sententiis suis ferendis, solemnitatibus olim præscriptis non æstimant se strictè esse subjectos: attamen a naturali æquitate et generalibus Ecclesiæ legibus recedere non possunt.

Ex Concil. Trid., sess. 14, cap. 1 de Reform., ex Bened. XIV, de Synodo diocesana, l. 12, cap. 8, n. 3, et ex aliis, episcopus potest, ob crimen occultum etiam

extrajudicialiter cognitum, ab ascensu ad superiores Ordines et ab exercitio Ordinum susceptorum interdicere, neque tenetur, inquit S. Cong. Conc. 21 martii 1543, *causam suspensionis, seu delictum manifestare ipsi reo, sed Sedi Apostolicæ, si suspensus ad eam recursum habuerit.*

In plerisque diocesis Galliæ instituti sunt officiales, sed ad postulandas tantum dispensationes a Sede Apostolica super impedimentis matrimonii, easque, post canonicam informationem, fulmiandas.

Olim appellare licebat a sententia officialitatis diocesane ad officialitatem metropolitanam, a metropolitana ad primatiam, et tandem ad Papam, qui contententes Romam non vocabat, sed designabat commissarios Apostolicos qui, audita causa in proprio loco, litem nomine ipsius terminarent.

Cum appellatio sit juris communis, qui arbitraretur se ab episcopo injuste fuisse damnatum, appellare posset ad archiepiscopum, ab archiepiscopo ad Papam, qui etiam nunc, juxta morem consuetum, causam sive per se sive per commissarios *ad hoc* nominatos iudicare posset. Appellatio etiam fieri posset ab episcopo ad Papam, ex jure communi, prætermissis archiepiscopo.

Optandum esset officialitates ubique restitui et canonicas iudicandi formas amplius non omitti in iis in quibus sunt possibiles, ut accurata revivisceret disciplina ecclesiastica, atque nullus relinqueretur locus adversariorum nostrorum dieteris; sed in iis instituendis ac regendis summa adhibenda foret prudentia.

ARTICULUS SECUNDUS.

DE JURE CIVILI.

Jus civile sic nuncupatum, quia cives ordinat, est illud quo societas completa ad bonum commune temporale dirigitur.

Ante conversionem rerum, jus civile in Gallia consta-

bat jure Romano, edictis regum nostrorum et consuetudinibus quæ variæ erant pro diversis provinciis.

Jus Romanum dicebatur commune, quia ubique vim legis habebat, nisi edictis regiis aut consuetudinibus ipsi derogatum fuisset. In magno honore semper habitum fuit velut exquisitum et quasi ratio scripta. Quatuor complectitur partes quæ sub imperatore Justiniano, in sexto sæculo, collectæ et publicatæ sunt, scilicet: *Digesta* seu *Pandectas*, *Institutiones*, *Codicem* et *Novellas*. Sæpe olim citari solebat ab ipsis theologis: nunc vero, licet juristæ illud ediscere teneantur, quia fundamentum est novarum legum, a nobis omittitur.

Tota Gallia iisdem nunc regitur legibus quæ per codicem ad quem pertinent et numerum arabicum citantur et facillime inveniuntur. Hinc innumeræ evanuerunt difficultates ex varietate consuetudinum nascentes.

Quinque sunt codices vulgo dicti: *le Code civil*, *le Code de Procédure civile*, *le Code de Commerce*, *le Code d'Instruction criminelle* et *le Code pénal*. Alii exinde prodierunt aut in futurum promittuntur. Insuper multæ sunt aliæ leges quæ nominari possent Extravagantes, quia in codicibus non existunt, sed in tabulis vulgo dictis *le Bulletin des Lois*, reperiuntur.

Codex civilis præcipue ad nos spectat, ut ex Tractatibus nostris de *Justitia*, *Contractibus* et *Matrimonio* constat.

CAPUT QUARTUM.

DE OBJECTO LEGUM HUMANARUM.

Objectum seu materia legis humanæ sunt actus qui præcipi vel prohiberi possunt.

Certum est 1° aliquid malum in se præcipi non posse cum obligatione illud faciendi, quia lex essentialiter est justa, et repugnat dari obligationem faciendi malum.

Unde ruit principium *Machiavel* asserentis id quod utile est reipublicæ, licet injustum, præcipi posse et licitum fieri.

Certum est 2° multa esse bona quæ lege humana prudenter præcipi nequeunt, quia omnibus non sunt moraliter proportionata: v. g., optima est virginitas, bonum est jejunium perpetuum, etc.; attamen hæc omnibus præcipi nequeunt.

Certum est 3° omnia peccata sub pœnis humanis prohiberi non posse, quia exsecutio hujusmodi legis esset impossibilis.

Certum est 4° actus in se indifferentes præcipi aut prohiberi posse ratione finis intenti, et tunc fieri bonos vel malos propter præceptum. Sic venatio, in se indifferens, certo tempore prohibetur.

Certum est 5° actus externos etiam occultos lege humana præcipi aut prohiberi posse: unde peccatum hæresis occultæ, sed externæ, reservatum est; lectio quantumvis occulta libri hæretici vel impii, sub pœna excommunicationis prohibetur, etc.

Præcipua difficultas est an lex humana præcipere aut prohibere possit actus internos. Duplici modo concipitur actus internos præcipi aut prohiberi, directe seu in se, et indirecte, id est, ratione actuum externorum quibuscum essentialiter junguntur.

Certum est 6° leges humanas indirecte præcipere aut prohibere posse actus internos, qui essentialiter junguntur cum actibus externis ad bonum publicum conducuntibus vel ei nocentibus; nemine enim diffitente, leges humanæ hujusmodi actus externos præcipere aut prohibere possunt: ergo et actus internos ipsis essentielles, v. g., consensum internum in venditione, contritionem cordis in confessione sacramentali.

Certum est 7° leges civiles actus mere internos directe præcipere non posse; nam illæ leges ad bonum publicum et temporale societatis directe spectant: porro actus mere interni ad bonum publicum et temporale societatis non conducunt: ergo.